

DAFTAR PUSTAKA

A. Arsip dan Terbitan Pemerintah

- Algemeene Secretaris. Staatsblad van Nederlandsch-Indië, No. 593 § (1905).
- Burgerlijke Openbare Werken. "Voorstel tot het verbeteren van den watertoevoer zoutwatervischvijver in de afdeelingen Bangil en Pasoeroean der residentie Pasoeroean en de afdeeling Sidoardjo der residentie Soerabaja." Departement der Burgerlijke Openbare Werken, 10 Maret 1920. ANRI.
- De Directeur van Landbouw, Nijverheid en Handel. "No 10119/B.-," 28 September 1920. ANRI.
- Departement van Binnenlandsch Bestuur. Batavia: Departement van Binnenlandsch Bestuur, 5 Januari 1893. ANRI.
- Directeur van Landbouw, Nijverheid en Landbouw. "No.560," 1 Juli 1920. ANRI.
- Domis, Hendrik Jacob. "De Residentie Passaroeang door H. J. Domis Resident aldaar 1830." 's-Gravenhage: H.S.J de Groot, 1836.
- Gobee. No.560. "Afdeeling Visscherij." No.560, 1 Juli 1920. ANRI.
- . Afdeeling Visscherij, Oktober 1920. ANRI.
- "Koloniaal Verslag 1892." Bijlagen van het Verslag der Handelingen van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, t.t.
- "Surat Residen Pasuruan, No 3613/33," 10 Juli 1888. ANRI.
- Topografische dienst (Emmen). "Topografische kaart der residentie Pasoeroean: opgenomen ingevolge gouvernements besluit van den 6den julij No. 6 in de jaren 1874-1880." Netherlands: 's Gravenhage: Topographische inrichting, 1887. <http://hdl.handle.net/1887.1/item:2001856>.
- "Topografische kaart der Afdeelingen Pasoeroean, Bangil en Malang van de Residentie Pasoeroean." opgenomen ingevolge Gouvernements Besluit d.d. 6 julij 1866 nr.8, in de jaren 1874 t/m 1880. 's-Gravenhage: Topographische Inrichting, 1911.

B. Surat Kabar dan Majalah

- "Bandengteelt." *Soerabaijasch Handelsblad*, 17 Maret 1933, edisi Jumat, No. 64.
- "Bangil." *De Locomotief*, 17 November 1905, edisi Jumat, bag. No. 269.
- "Bangil: Excursie." *De Indische courant*, 17 Agustus 1932, edisi Rabu, No. 278.
- "Bangil. (Van onzen correspondent.) Binnenvisscherij." *De Indische courant*, 9 Agustus 1932, edisi Selasa, No. 271.
- "Bangil. (Van onzen correspondent.) Kalianjar." *De Indische courant*, 25 April 1933, edisi Selasa, No. 183.
- "Bangil. (Van onzen Lawangschen correspondent.) Stad in verval." *De Indische courant*, 19 Maret 1937, edisi Jumat, No. 156.

- “Bangil. (Van onzen Lawangschē correspondent.) Tambaks en prijzenstatistiek.” *De Indische courant*, 19 September 1934, edisi Rabu, No. 4.
- Bleeker, P. “Bijdragen tot de statistiek der bevolking van Java.” Tijdschrift voor Neederland’s Indië jrg 9. Lands-Drukkerij, 1847.
- “De Bangilsche afdeelingbank.” *Soerabaijasch Handelsblad*, 13 April 1934, edisi Jumat, No. 84.
- “De Binnenvisserij, de taak van den dienst.” *De Indische courant*, 20 Desember 1933, edisi Rabu, No. 82.
- “De doorbraak van den Brantas-dijk 15.00 bahoe sawah en 1400 bahoe vischvijver vernield. Loffelijk optreden van den wedono van Porrong. Geluk bij ongeluk.” *Algemeen handelsblad voor Nederlandsch-Indië*, 8 Mei 1936, edisi Jumat.
- “De huisindustrie in Bangil.” *De Indische courant*, 5 Maret 1932, edisi Sabtu, No. 144.
- “De Lijn Bangil-Soemberredjo.” *De Indiër*, Agustus 1918, edisi Jumat, bag. No. 203.
- “De malaria in de stranddesa’s bij Bangil.” *De Locomotief*, 14 Oktober 1911, edisi Sabtu, No. 238.
- De Meyier, J.E. *De Indische Gids*. Vol. 28. Tevens nieuwe serie van het Tijdschrift voor Nederlandsch-Indie. Amsterdam: J.H. De Bussy, 1906.
- “De Oostpost. Letterkundig, wetenschappelijk en commercieel nieuws- en advertentieblad,” 4 Mei 1854, edisi Rabu, No. 14.
- “Directeur van Landbouw.” *De Indische courant*, 5 Oktober 1927, edisi Rabu, No. 18.
- “Doodgeschoten.” *De Locomotief*, 13 Mei 1902, edisi Selasa, No. 109.
- “Een Malaria-tragedie. (Van onzen Oosthoek correspondent.)” *Bataviaasch Nieuwsblad*, 14 Oktober 1911, edisi Sabtu, No. 263.
- “Een vischveiling voor onze staad. Pro en contra.” *De Indische courant*, 6 Januari 1931, edisi Selasa, No. 94.
- “Gewestelijke raad versus S. S.” *De Locomotief*, Agustus 1918, edisi Selasa, bag. No. 39.
- “Land en volk: ‘De eerste uitkomsten van het welvaartonderzoek op Java.’” *J. Hoekstra*, 14 April 1906, edisi 2de Jaargang no. 89.
- “Lawang. (Van onsen correspondent.) Bangil’s regentschapsraad.” *De Indische courant*, 30 September 1932, edisi Jumat, No.14.
- Nederburgh, I. A. “Het regt in Nederlandsch-Indië; regtskundig tijdschrift.” Batavia: Landraad Bangil, 1903.
- “Nederlandsch - Indië. Uit de pers.” *De Nieuwe Vorstenlanden*. 6 Juli 1891, edisi No. 78, 22 Jaargang.

- “Nederlandsch Indie. Mixtum.” *Bataviaasch Nieuwsblad*. 10 Juli 1891, edisi No. 183, 6de Jaargang.
- “Nederlandsch-Indie.” *Soerabaijasch Handelsblad*, 25 Oktober 1895, edisi Jumat, No. 252.
- “Nederlandsch-Indië.” *Soerabaijasch Handelsblad*, 18 Desember 1895, edisi Rabu, No. 299.
- “Nederlandsch-Indië. Semarang, 28 Januari. Afgelopen Etmaal.” *De locomotief: Samarangsch handels- en advertentie-blad*, 28 Januari 1898, edisi No. 22.
- “Om Bangil.” *De Indische courant*, 11 April 1934, edisi Rabu, No. 172.
- “Ontwerp-Ordonnantie met Nota van Toelichting,” 29 November 1889. ANRI.
- “Oost Java, Bangil. (Van onzen Lawangschen correspondent), Zoutwater-vischvijvers.” *De Indische courant*, 6 April 1932, edisi Rabu, No. 169.
- “Oost-Java-Nieuws. Bangil. (Van onzen Lawangschen correspondent.) Opbrengst der binnenvisscherij.” *De Indische courant*, 26 Mei 1934, edisi Sabtu, No. 208.
- “Opleving in de mohamedaansche wereld.” *De Preanger-bode*. 11 Desember 1912, edisi Avond, No. 339, 17e Jaargang.
- P. Bleeker. “Fragmenten eener Reis over Java.” *Tijdschrift voor Neerland's Indië*, 1849. Lands-Drukkerij.
- . *Nieuwe bijdragen tot de kennis der bevolkingstatistiek van Java*. 's-Gravenhage: Martinus Nijhoff, 1870.
- “Pasoeroean, Bangil en Malang van de Res. Pasoeroean.” Batavia: Topografische inrichting in Nederlandsch-Indië, 1916 1912.
- “Pasoeroean. (Van onzen correspondent.) Het binnenvisscherijbedrijf.” *De Indische courant*, 20 Maret 1933, edisi Senin, No. 156.
- “Publieke Verkoop: Op Zaterdag 22 Januari 1887.” *Soerabaijasch Handelsblad*, Desember 1886, edisi No. 290.
- “Rechtszaken.” *Soerabaijasch Handelsblad*, 10 November 1898, edisi Kamis, No. 257.
- “Regentschapsbank Bangil.” *De Indische courant*, 18 Juni 1932, edisi Sabtu, No. 229.
- “Regentschapszaken.” *De Indische courant*, 19 Desember 1932, edisi Senin, No.81.
- Spall, P.W.A van. “Onderzoek omtrent het aanleggen van zout- en zoetwater vischvijvers op Java.” *Tijdschrift Voor Nijverheid en Landbouw In Nederlandsch-Indië Uitgegeven door de Nederlandsch-Indische Maatschappij van Nijverheid en Landbouw*, 1865. Batavia. W. Oglivie.
- “Stoomtramwegen.” *Java-Bode*, 1 Juli 1885, edisi Rabu, No. 151.
- Trip, J. Sibenius, dan G.J. Keiser. *Het regt in Nederlandsch-Indie Regtskundig Tijdschrift*. dertigste deel. Batavia: H.M. van Dorp & Co., 1878.

- “Twee moordzaken, De jaloersche tambak bewaker.” *De Sumatra Post*. 29 Agustus 1925, edisi No. 201, 27 Jaargang.
- “Uit Bangil.” *Het nieuws van den dag voor Nederlandsch-Indië*, 9 Juni 1911, edisi Jumat, No. 132.
- “Uit de Indische Bladen.” *De Locomotief*, 23 Januari 1892, edisi Sabtu, No.19.
- Van Hasselt, A. L, A.A Beekman, E Heldring, J.F Niermeyer, dan C. M Pleyte. “C. W. Weys. Irrigatie-afdeelingen op Java.” *Tijdschrift van het Koninklijk Nederlandsch Aardrijkskundig Genootschap*, 1900.
- “Verspreide Indische Berichen.” *De Locomotief*, 22 Oktober 1890, edisi Rabu, No. 246.
- “Verspreide Indische Berichen.” *De Locomotief*, 22 Oktober 1890, edisi No. 246, bag. Eerste Blad.
- “Watersnood.” *De Indische courant*, 7 Februari 1934, edisi Rabu, No. 121.
- “Welvarende lieden.” *De Indische courant*, 9 Agustus 1932, edisi Selasa, No. 271.

C. Buku

- Achdian, Andi. *Tanah Bagi yang Tak Bertanah: Landreform Pada Masa Demokrasi Terpimpin 1960-1965*. Bogor: Kekal Press, 2009.
- Alexander, Jennifer, dan Paul Alexander. “Trade and Petty Commodity Production in early twentieth century Kebumen.” Dalam *In the shadow of agriculture: non-farm activities in the Javanese economy, past and present*, disunting oleh Paul Alexander, Peter Boomgaard, dan Ben White. Amsterdam: Royal Tropical Institute, 1991.
- Alexander, Paul, Peter Boomgaard, dan Ben White, ed. *In the shadow of agriculture: non-farm activities in the Javanese economy, past and present*. Amsterdam: Royal Tropical Institute, 1991.
- Baas, Terwiel. “The Physical Transformation of the Central Thai Region in Premodern Times.” Dalam *A History of Natural Resources in Asia, The Wealth of Nature*, disunting oleh Greg Bankoff dan Peter Boomgaard. New York: Palgrave Macmillan US, 2007.
- Bachriadi, Dianto, dan Gunawan Wiradi. *Enam Dekade Ketimpangan: Masalah Penguasaan Tanah di Indonesia*. Bandung: Agrarian Resource Centre, Bina Desa Konsorsium Pembaruan Agraria, 2011.
- Bemmelen, W. van. *Uitkomsten der regenwaarnemingen op Java*. Batavia: Javasche Boekhandel & Drukkerij, 1914.
- Bernstein, Henry. *Dinamika Kelas Dalam Perubahan Agraria*. Edisi revisi. Pakem, Sleman, D.I. Yogyakarta: INSIST Press, 2019.
- Beysens, Josephus Theodorus. *Eigendomsrecht*, 1913.
- Bie, H.C.H. de. *De landbouw der inlandsche bevolking op Java*. Eerste Gedeelte. Mededeelingen uit 'slands plantentuin, XLV. Batavia: G. Kolff & Co, 1901.

- Boomgaard, Peter. *Anak Jajahan Belanda: Sejarah Sosial dan Ekonomi Jawa 1795-1880*. Disunting oleh Saeno M Abdi. Diterjemahkan oleh Monique Sosman dan Koesalah Soebagyo Toer. Jakarta: Djambatan, 2004.
- . “In a state of flux: Water as a deadly and a life-giving force in Southeast Asia.” Dalam *A World of Water: Rain, Rivers and Seas in Southeast Asian Histories*, disunting oleh Peter Boomgaard. Leiden: KITLV Press, 2007.
- . “Mengubah Ukuran dan Perubahan Ukuran: Pertumbuhan Pertanian daerah di Pulau. Jawa, 1815-1875.” Dalam *Sejarah Ekonomi Indonesia*, disunting oleh Anne Booth, W.J O’Malley, dan Anna Weidemann. Jakarta: LP3ES, 1988.
- . “Resource and people of the sea in and around the Indonesian Archipelago, 900-1900.” Dalam *Muddied Waters: Historical and Contemporary Perspectives on Management of Forests and Fisheries in Island Southeast Asia*, disunting oleh Peter Boomgaard, David Henley, dan Manon Osseweijer. Leiden: KITLV Press, 2005.
- . “The non-agricultural side of an agricultural economy Java, 1500 – 1900.” Dalam *In the shadow of agriculture: non-farm activities in the Javanese economy, past and present*. Amsterdam: Royal Tropical Institute, 1991.
- Bottomore, T. B. “Kelompok Elite dan Masyarakat.” Dalam *Kepemimpinan dalam dimensi sosial*, disunting oleh Sartono Kartodirdjo. Jakarta: LP3ES, 1986.
- Breman, Jan. *Penguasaan tanah dan tenaga kerja: Jawa di masa kolonial*. Jakarta: LP3ES, 1986.
- . *The village on Java and the early-colonial state*. Vol. 1. Comparative Asian Studies Programme. Rotterdam: CASP, Erasmus University Rotterdam, 1980.
- Commissie voor Het Adatrecht. *Adatrechtbundels: XIX Java en Madoera*. Instituut voor de Taal-, Land- en Volkenkunde, Serie E. The Hague: 'S-Gravenhage, Martinus Nijhoff, 1921.
- Deventer, C. Th. van. *Overzicht van den economischen toestand der inlandsche bevolking van Java en Madoera*. Vol. 1. Koloniaal-Economische Bijdragen. 's-Gravenhage: Martinus-Nijhoff, 1904.
- Dick, Howard. W. *Surabaya, City of Work: A Socioeconomic History, 1900-2000*. Singapore: NUS Press, 2003.
- Dr. J.A.C. Oudemans. *Regerings-almanak voor Nederlandsch-Indië*. Batavia: Landsdrukkerij, 1870.
- Elson, R. E. *Javanese Peasants and The Colonial Sugar Industry; Impact and Change in an East Java Residency, 1830-1940*. Singapore: Oxford University Press, 1984.
- . “Sartono Kartodirdjo: Serious, Profound, Masterly.” Dalam *Sejarah yang memihak: mengenang Sartono Kartodirdjo*, disunting oleh M. Nursam, Baskara T. Wardaya, S.J, dan Asvi Warman Adam. Yogyakarta: Penerbit Ombak, 2008.

- . *The End of the Peasantry in Southeast Asia: A Social and Economic History of Peasant Livelihood, 1800-1990s*. 1st ed. 1997. A Modern Economic History of Southeast Asia. London: Palgrave Macmillan UK, 1997.
- Eng, Pierre van der. “After 200 years, why is Indonesia’s cadastral system still incomplete?” Dalam *Land & development in Indonesia: searching for the people’s sovereignty*, disunting oleh John F. McCarthy dan Kathryn Robinson, 227–44. Singapore: ISEAS Publishing, 2016.
- Fokkens, F. *Eindresumé van het bij besluit van den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indië van 24 Juli 1888 n°. 8 bevolen*. Heerendiensten. Onderzoek naar de verplichte diensten der Inlandsche bevolking op Java en Madoera, Eerste Gedeelte. Batavia: F. B. Smits, 1901.
- Fromm, Erich. *Masyarkat yang Sehat*. Diterjemahkan oleh Thomas Bambang Murtianto. Jakarta: Yayasan Obor Indonesia, 1995.
- Furnivall, John S. *Netherlands India: A Study of Plural Economy*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010.
- “Geneeskundig Tijdschrift voor Nederlandsch-Indië.” Uitgegeven door de vereeniging tot bevordering der geneeskundige wetenschappen In Nederlandsch-Indië. Batavia: Geneeskundigen Dienst, 1906.
- Habibi, Muchtar. *Capitalism and Agrarian Change: Class, Production and Reproduction in Indonesia*. London: Routledge, 2022.
- Henley, David, dan Jamie S. Davidson. “Pendahuluan: Konservatisme radikal – Aneka wajah politik adat.” Dalam *Adat dalam politik Indonesia*, disunting oleh Jamie S. Davidson, David Henley, dan Sandra Moniaga. Jakarta: Yayasan Pustaka Obor Indonesia; KITLV-Jakarta, 2010.
- Houben, Vincent J.H. “Java in the 19th century: consolidation of a territorial state.” Dalam *The Emergence of a National Economy: An Economic History of Indonesia, 1800 - 2000*, disunting oleh H. W. Dick, Vincent J.H. Houben, J. Thomas Lindblad, dan Thee Kian Wie. Southeast Asia publications series. Crows Nest, Australia : Honolulu: Asian Studies Association of Australia in association with Allen & Unwin ; University of Hawai’i Press, 2002.
- Hunt, Robert C. “Communal irrigation: A comparative perspective.” Dalam *A World of Water: Rain, Rivers, and Seas in Southeast Asian Histories*, disunting oleh Peter Boomgaard. Leiden: KITLV Press, 2007.
- Hüsken, Frans. “Declining Welfare in Java: Government and Private Inquiries, 1903-1914.” Dalam *The Late Colonial State in Indonesia: Political and Economic Foundations of the Netherlands Indies, 1880–1942*, disunting oleh Robert Cribb. Leiden: KITLV Press, 1994.
- . *Masyarakat desa dalam perubahan zaman: sejarah diferensiasi sosial di Jawa 1830-1980*. Jakarta: Grasindo, 1998.
- . “Power, Property and Parentage in a Central Javanese Village.” Dalam *Cogitation and Social Organization in Southeast Asia*, disunting oleh Frans Hüsken dan Jeremy Kemp. Leiden: KITLV Press, 1991.

- Hüsken, Frans, dan Benjamin White. "Java: Social Differentiation, Food Production, and Agrarian Control." Dalam *Agrarian transformations: local processes and the state in Southeast Asia*, disunting oleh Gillian Hart, Andrew Turton, dan Benjamin White. Berkeley: University of California Press, 1898.
- Jaager, C.J. de, dan H.J.W. Lawick van Pabst. "Rapport nopens de vischvijvers op Java en Madoera." Batavia: Landsdrukkerij, 1903.
- Junghuhn, Frans. *Java, zijne gedaante, zijn plantentooi en inwendige bouw*. Tweede afdeeling, tweede gedeelte. Mieling, 1844.
- Juwono, Harto. *Hak Milik Atas Tanah: Memahami sistem agraria di era Hindia Belanda*. Surakarta: Penerbit Selaklali, 2023.
- Kampen, P.N. van. *Visscherij en vischteelt in Nederlandsch-Indië*. Haarlem: H. D. Tjeenk Willink & Zoon, 1922.
- Kano, Hiroyoshi. "Sistem Pemilikan Tanah dan Masyarakat Desa di Jawa Pada Abad XIX." Dalam *Dua Abad Penguasaan Tanah: Pola Penguasaan Tanah di Jawa dari Masa ke Masa*, disunting oleh Sediono M.P. Tjondronegoro dan Gunawan Wiradi. Jakarta: Gramedia, 1984.
- Kartodirdjo, Sartono. *Pendekatan Ilmu Sosial dalam Metodologi Sejarah*. Disunting oleh Sarwono Pusposaputro. Jakarta: Penerbit PT Gramedia Pustaka Utama, 1993.
- . "Sejarah Sosial." Dalam *Sejarah Sosial: Konseptualisasi, model dan tantangannya*, disunting oleh Sartono Kartodirdjo, Kuntowijoyo, dan Bambang Purwanto. Yogyakarta: Penerbit Ombak, 2017.
- . "Transformasi struktural di Pedesaan Beberapa Pokok Permasalahan." Dalam *Seminar Pedesaan: Abstrak makalah-makalah seminar bulanan P3PK UGM*, disunting oleh Mubyarto dan Ari Basuki. Yogyakarta: P3PK UGM, 1988.
- Kemp, Jeremy. "Processes of Kinship and Community in North-Central Thailand." Dalam *Cognition and Social Organization in Southeast Asia*, disunting oleh Frans Hüsken dan Jeremy Kemp. Leiden: KITLV Press, 1991.
- . "Processes of Kinship and Community in North-Central Thailand." Dalam *Cognition and Social Organization in Southeast Asia*, disunting oleh Frans Hüsken dan Jeremy Kemp. Leiden: KITLV Press, 1991.
- Ketjen, W. J. *Onderzoek naar de mindere welvaart der inlandsche bevolking op Java en Madoera*. Samentrekking van de afdeulingsverslagen over de uitkomsten der onderzoeken naar het vervoerwezen in de residentie Pasoeroean. Batavia: Mindere Welvaart Comissie, 1906.
- Kian, Kwee Hui. *The Political Economy of Java's Northeast Coast, c. 1740-1800: Elite Synergy*. TANAP Monographs on the History of Asian-European Interaction 3. Leiden Boston: BRILL, 2006.
- Knaap, Gerrit. *Shallow Waters, Rising Tides: Shipping and Trade Around Java 1775*. Leiden: KITLV Press, 1996.

- Knight, G. R. *Sugar, steam and steel: the industrial project in colonial Java, 1830-1885*. Adelaide, South Australia: University of Adelaide Press, 2014.
- Koentjaraningrat. "Javanese Terms for God and Supernatural Beings and the Idea of Power." Dalam *Man, Meaning and History: Essays in Honour of H.G. Schulte Nordholt*, disunting oleh R. Schefold, J. W. Schoorl, dan J. Tennekes, 89:127–39. Verhandelingen van het Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde. Brill, 1980.
- Korten, David C. "Introduction: Community-based Resource Management." Dalam *Community management: Asian experience and perspectives*, disunting oleh David C. Korten. West Hartford, Connecticut: Kumarian Press, 1987.
- Kuntowijoyo. *Budaya dan Masyarakat*. Yogyakarta: Tiara Wacana, 1987.
- . *Metodologi Sejarah*. Yogyakarta: Tiara Wacana, 2003.
- . *Pengantar Ilmu Sejarah*. Yogyakarta: Tiara Wacana, 1995.
- . *Perubahan Sosial dalam Masyarakat Agraris: Madura 1850-1940*. Yogyakarta: Mata Bangsa, 2002.
- Laslett, Peter. "Introduction: The history of the family." Dalam *Household and Family in Past Times*, disunting oleh Peter Laslett dan R. Wall, 1–90. Cambridge: Cambridge University Press, 1972.
- Lefebvre, Henri. *On the Rural: Economy, Sociology, Geography*. Disunting oleh Stuart Elden dan Adam David Morton. Diterjemahkan oleh Robert Bononno, Matthew Dennis, dan Siân Rosa Hunter Dodsworth. Minneapolis London: University of Minnesota Press, 2022.
- Li, Tania Murray. "Keterpinggiran, kekuasaan, dan produksi: analisis terhadap transformasi daerah pedalaman." Dalam *Proses Transformasi Daerah Pedalaman di Indonesia*, diterjemahkan oleh Sumitro dan S.N. Kartikasari. Jakarta: Yayasan Obor Indonesia, 2002.
- Linge, G. J. R., dan G. A. van der Knaap, ed. *Labour, environment and industrial change*. London & New York: Routledge, 1989.
- Lloyd, Christopher. *Explanation in Social History*. Oxford: Blackwell, 1988.
- Locher-Scholten, Elsbeth. "Family is where one starts from: Exploring family history in the historiography of colonial Indonesia." Dalam *Linking Destinies: Trade, Towns and Kin in Asian History*, disunting oleh Peter Boomgaard, Dick Kooiman, dan Henk Schulte Nordholt, 179–96. Leiden: KITLV Press, 2008.
- Maat, Harro. *Science Cultivating Practice: A History of Agricultural Science in the Netherlands and its Colonies, 1863–1986*. Wageningen: Ponsen & Looijen, 2001.
- Masyhuri. *Menyisir Pantai Utara: Usaha dan Perekonomian Nelayan di Jawa dan Madura, 1850-1940*. Yogyakarta: Yayasan Pustaka Nusantara & KITLV, 1996.
- Mindere Welvaart Onderzoek Commissie. *Onderzoek Naar De Mindere Welvaart Der Inlandsche Bevolking Op Java en Madoera*. Samentrekking Van De

- Afdeulingsverslagen Over de Uitkomsten Der Onderzoekingen Naar De Vischteelt En Visscherij In De Residentie Pasoeroean. Batavia: Landsdrukkerij, 1905.
- . *Onderzoek Naar De Mindere Welvaart Der Inlandsche Bevolking Op Java en Madoera*. Overzicht, van de uitkomsten der gewestelijke onderzoekingen naar de vischteelt en visscherij en daaruit gemaakte gevolgtrekkingen, 1ste Deel. Batavia: Landsdrukkerij, 1905.
- . *Onderzoek Naar De Mindere Welvaart Der Inlandsche Bevolking Op Java en Madoera*. Samentrekking van de afdeulingsverslagen over de uitkomsten der onderzoeken naar het vervoerwezen in de Residentie Pasoeroean. Batavia: F. B. Smits, 1906.
- . *Onderzoek Naar De Mindere Welvaart Der Inlandsche Bevolking Op Java en Madoera*. Samentrekking van de afdeulingsverslagen over de uitkomsten der onderzoekingen naar Handel en Nijverheid in de Residentie Pasoeroean. Buitenzorg: Handel en Nijverheid, 1907.
- . *Onderzoek Naar De Mindere Welvaart Der Inlandsche Bevolking Op Java en Madoera*. Samentrekking van de afdeulingsverslagen over de uitkomsten der onderzoekingen naar den landbouw in de Residentie Pasoeroean. Batavia: G. Kolff & Co, 1907.
- . *Onderzoek Naar De Mindere Welvaart Der Inlandsche Bevolking Op Java en Madoera*. Samentrekking van de afdeulingsverslagen over de uitkomsten der onderzoekingen naar het Recht en de Politie in de Residentie Pasoeroean. Weltevreden: F. B. Smits, 1907.
- . *Onderzoek Naar De Mindere Welvaart Der Inlandsche Bevolking Op Java en Madoera*. Samentrekking van de afdeulingsverslagen over de uitkomsten der onderzoekingen naar de economie van de desa in de Residentie Pasoeroean. Weltevreden: Boekhandel Visser & Co., 1908.
- Nagtegaal, Luc. *Riding the Dutch Tiger: The Dutch East Indies Company and The Northeast Coast of Java, 1680 - 1743*. Verhandelingen van Het Koninklijk Instituut Voor Taal-, Land- En Volkenkunde 171. Leiden: KITLV Press, 1996.
- Niel, Robert van. “Warisan sistem tanam paksa bagi perkembangan ekonomi berikutnya.” Dalam *Sejarah Ekonomi Indonesia*, disunting oleh Anne Booth, W.J.O Malley, dan Anna Weidemann. Jakarta: LP3ES, 1988.
- Oetomo, Dede. “The Chinese of Pasuruan: Their Language and Identity.” Department of Linguistics Research School of Pacific Studies The Australian National University, 1987.
- Onghokham. “Perubahan Sosial di Madiun Selama Abad XIX: Pajak dan Pengaruhnya terhadap Penguasaan Tanah.” Dalam *Dua Abad Penguasaan Tanah: Pola Penguasaan Tanah di Jawa dari Masa ke Masa*, disunting oleh Sediono M.P. Tjondronegoro dan Gunawan Wiradi. Jakarta: Gramedia, 1984.

- Ongkosongo, Otto S.R. *Kuala, muara, sungai, dan delta*. Jakarta: Kelompok Penelitian Geologi Laut, Balai Dinamika Laut, Puslit Oceanografi, LIPI, 2010.
- Pincus, Jonathan. *Class, Power and Agrarian Change: Land and Labour in Rural West Java*. Studies in the Economies of East and South-East Asia Ser. London: Palgrave Macmillan UK, 1996.
- Popkin, Samuel L. *The Rational Peasant: The Political Economy of Rural Society in Vietnam*. Reprint 2020. Berkeley, CA: University of California Press, 2020.
- Pranoto, Suhartono W. *Teori dan metodologi sejarah*. Yogyakarta: Graha Ilmu, 2010.
- Purcell, Victor. *The Chinese in Southeast Asia*. Oxford in Asia Paperbacks. London: Oxford University Press, 1965.
- Purwanto, Bambang. "Dimensi Lokal dalam Sejarah Indonesia." Dalam *Sejarah Indonesia: perspektif lokal dan global: persembahan untuk 70 tahun Djoko Suryo*, disunting oleh Sri Margana dan Widya Fitrianiingsih. Yogyakarta: Ombak, 2010.
- Redfield, Robert. *The Little Community and Peasant Society and Culture*. Chicago: University of Chicago Press, 1956.
- Regeeringsalmanak voor Nederlandsch-Indië*. Eerste Gedeelte. Batavia: Landsdrukkerij, 1893.
- Reijntjes, E. J. *Mededeelingen van de Afdeeling Landbouw, no.10 de vischteelt in zoutwatervisshvijver*. 10. Weltevreden: Landsdrukkerij, 1926.
- Ruben, Ruerd. "Farmers and fishponds in South East Asia: let the fish talk about the water." Dalam *Fishpond in farming systems*, disunting oleh A.J van der Zijpp, J.A.J. Verreth, Le Quang Tri, M.E.F. van Mensvoort, R.H. Bosma, dan M.C.M Beveridge. Netherlands: Wageningen Academic Publishers, 2007.
- Scheltema, A. M. P. A. *Bagi hasil di Hindia Belanda*. Diterjemahkan oleh Marwan. Jakarta: Yayasan Obor Indonesia, 1985.
- Schoel, W.F. *Alphabetisch register van de administratieve- (bestuurs-) en adatrechtelijke indeeling van Nederlandsch-Indië*. Deel 1: Java en Madoera. Batavia: Landsdrukkerij, 1931.
- Scott, James C. *Moral Ekonomi Petani: Pergolakan dan Subsistensi di Asia Tenggara*. Diterjemahkan oleh Hasan Basari. Jakarta: LP3ES, 1983.
- Soemarwoto, Otto. *Ekologi, lingkungan hidup dan pembangunan*. Jakarta: Djambatan, 1997.
- Stafford-Deitsch, Jeremy. *Mangrove: The Forgotten Habitat*. London: Immel, 1996.
- Supriharyono. *Pelestarian dan Pengelolaan Sumber Daya Alam di Wilayah Pesisir Tropis*. Jakarta: PT Gramedia Pustaka Utama, 2002.

- Suryo, Djoko. "Economic Crisis And Its Impact On Rural Java: A Case of The Semarang Residency in The Latter Half of The 19th Century." Dalam *Papers of The Fourth Indonesian-Dutch History Conference Yogyakarta 24-29 July 1983*, disunting oleh Sartono Kartodirjo. Agrarian History, Volume One. Yogyakarta: Gadjah Mada University Press, 1986.
- Suryo, Djoko, R.M. Soedarsono, dan Djoko Soekiman. *Gaya hidup masyarakat Jawa di pedesaan: Pola kehidupan sosial-ekonomi dan budaya*. Yogyakarta: Departemen Pendidikan dan Kebudayaan, Direktorat Jenderal Kebudayaan, Proyek Penelitian dan Pengkajian Kebudayaan Nusantara, 1985.
- Titumir, Rashed Al Mahmud. *Why Agriculture Productivity Falls: The Political Economy of Agrarian Transition in Developing Countries*. Purdue University Press, 2023.
- Tjondronegoro, Sediono M.P., dan Gunawan Wiradi, ed. *Dua Abad Penguasaan Tanah: Pola Penguasaan Tanah di Jawa dari Masa ke Masa*. Jakarta: PT Gramedia, 1984.
- Veth, Pieter Johannes. *Java, Geographisch, Ethnologisch, Historisch*. Disunting oleh Joh. F Snelleman dan J.F Niermeyer. Derde Deel. Geographie, Tweede Druk. Haarlem: De Erven F. Bohn, 1912.
- Wahid, Abdul. *Politik Perpajakan Kolonial di Indonesia: Antara Eksploitasi dan Resistensi*. Yogyakarta: UGM Press, 2021.
- White, Ben. "Between apologia and critical discourse: agrarian transitions and scholarly engagement in Indonesia." Dalam *Social science and power in Indonesia*, disunting oleh Vedi R. Hadiz dan Daniel Dhakidae. Jakarta & Singapore: Equinox Publishing & ISEAS, 2005.
- White, Benjamin. "Problems in the Empirical Analysis of Agrarian Differentiation." Dalam *Agrarian transformations: local processes and the state in Southeast Asia*, disunting oleh Gillian Hart, Andrew Turton, dan Benjamin White. Berkeley: University of California Press, 1989.
- Wieringa, B. *Beknopt aardrijkskundig woordenboek van Nederlandsch-Indië*. Tweede, verbeterde veel vermeerderde druk. Haarlem: Firma P. Visser Azn, 1917.
- Wisnubroto, Sukardi. *Pengenalan Waktu Tradisional Menurut Jabaran Meteorologi Manfaat dalam Pertanian dan Sosial*. Yogyakarta: Mitra Gama Widya, 1999.
- Wojowasito, S. *Kamus umum Belanda Indonesia*. Jakarta: PT Ichtar Baru Van Hoeve, 2003.
- Zanden, Jan Luiten van, dan Daan Marks. *An Economic History of Indonesia 1800-2010*. London: Routledge, Taylor & Francis Group, 2012.

D. Tugas Akhir, Tesis, Artikel dan Terbitan Berkala

- Akhyat, Arif. "Komunitas Pertanian di Kota Semarang, 1880-an - 1940-an." *Disertasi Doktor*, Program Studi Ilmu-Ilmu Humaniora, Program Pascasarjana Fakultas Ilmu Budaya, Universitas Gadjah Mada, 2020.
- . "Shared Poverty as a Myth: Agricultural Communities in Bojonegoro, East Java, 1880s–1930s." *Patra Widya* 25, no. 2 (2024): 147–61.
- Alfarius, Willy. "Mencari Jalan Bagi Kesejahteraan Rakyat: Barisan Tani Indonesia, 1945-1965." Tesis, Universitas Gadjah Mada, 2024.
- Belland, Marie, Bagas Yusuf Kausan, Michelle Kooy, dan Margreet Zwarteveen. "Seeing like a pond: Amphibious stories of coastal subsidence in Central Java." *Geoforum* 161 (1 Mei 2025): 104248.
- Biezeveld, Renske. "Discourse Shopping in a Dispute over Land in Rural Indonesia." *Ethnology* 43, no. 2 (2004): 137–54.
- Boomgaard, Peter. "Labour, Land, and Capital Markets in Early Modern Southeast Asia from the Fifteenth to the Nineteenth Century." *Continuity and Change* 24, no. 1 (2009): 55–78.
- . "Land Rights and the Environment in the Indonesian Archipelago, 800-1950." *Journal of the Economic and Social History of the Orient* 54 (2011).
- . "Long-Term Changes in Land-Tenure Arrangements in Pre-Modern and Early-Modern Southeast Asia: An Introduction." *Journal of the Economic and Social History of the Orient* 54, no. 4 (2011): 447–54.
- Breman, Jan. "Work and Life of the Rural Proletariat in Java's Coastal Plain." *Modern Asian Studies* 29, no. 1 (1995): 1–44.
- Costa-Pierce, Barry A. "Aquaculture in Ancient Hawaii: Intergrated farming systems included massive freshwater and seawater fishponds." *BioScience* 37, no. 5 (Mei 1987): 320–31.
- De Zwart, Pim, dan Phylisia Soekhradj. "Sweet Equality: Sugar, Property Rights, and Land Distribution in Colonial Java." *Explorations in Economic History* 88 (April 2023): 101513.
- Fakih, Farabi. "Settler Cities in the Dutch Indies: Race, Class and the Emergence of Settler Colonialism." *Journal of Southeast Asian Studies* 54, no. 1 (Februari 2023): 132–53.
- Frankema, Ewout. "The Colonial Roots of Land Inequality: Geography, Factor Endowments, or Institutions?" *The Economic History Review* 63, no. 2 (2010): 418–51.
- Imam, Irawan, dan Alfons Labisch. "Species Sanitation of Malaria in the Netherlands East Indies (1913-1942) — an example of applied medical history? / Die Spezies-Assanierung der Malaria in Niederländisch-Indien (1913-1942) — ein Beispiel für angewandte Medizingeschichte?" *Medizinhistorisches Journal* 41, no. 3/4 (2006): 291–313.

- Kian, Kwee Hui. "Chinese Economic Dominance in Southeast Asia: A 'Longue Duree' Perspective." *Comparative Studies in Society and History* 55, no. 1 (2013): 5–34.
- Lawick van Pabst, Diederik Jacob Adrianus Albertus van. *Eenige beschouwingen over de artikelen 229-231 der Gemeentewet*. Utrecht: J. de Kruyff, 1885.
- Li, Tania Murray. "Household Formation, Private Property, and the State." *Sojourn: Journal of Social Issues in Southeast Asia* 11, no. 2 (1996): 259–87.
- Lucas, Anton. "Land Disputes in Indonesia: Some Current Perspectives." *Indonesia*, no. 53 (1992): 79–92.
- Lucking, Mirjam. "'Arabness' As Social Capital In Madura." *Islamika Indonesiana* 1, no. 2 (2014): 37–46.
- Lutfhi, Ahmad Nashih. "Mendobrak elitisme pembangunan sosial ekonomi pedesaan: Sejarah pemikiran agraria dua ilmuwan 'MAZHAB BOGOR'." *Tesis*, Universitas Gadjah Mada, 2010.
- Raben, Remco. Review of *Review of Malaria en malaise; De VOC in Batavia in de achttiende eeuw*, oleh Peter Harmen van der Brug. *Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde* 152, no. 1 (1996): 173–74.
- Schumpeter, Joseph A. "The Creative Response in Economic History." *The Journal of Economic History* 7, no. 2 (1947): 149–59.
- Semedi, Pujo. "Depletion of The Java Seas Fish Stock, 1860s - 1990s." *Humaniora* 17, no. 1 (6 Agustus 2012): 1–16.
- Sumarjono. "Usaha Tambak Ikan di Karesidenan Surabaya Pada Pertengahan Abad XIX Sampai Awal Abad ke- XX." *Skripsi*, Universitas Gadjah Mada, 1999.
- Sunier, A L J. "Contribution to the Knowledge of the Natural History of the Marine Fish-ponds of Batavia." *Treubia* 2 (1922): 157–400.
- Tjiptoatmodjo, Franciscus Assisi Sutjipto. "Kota-kota Pantai di Sekitar Selat Madura (Abad 18 – Medio 19)." *Disertasi Doktor*, Program Studi Ilmu Sastra, Universitas Gadjah Mada, 1983.
- Vries, E. de. "Landbouw en welvaart in het Regentschap Pasoeroean: bijdrage tot de kennis van de sociale economie van Java." *Disertasi Doktor/internal PhD*, Wageningen University, 1931.
- Wahid, Abdul. "Revenue Farming and Imperial Transition: An Economic Dimension Of Early Colonial State Formation in Java 1800 – 1820." *Humaniora* 24, no. 3 (26 November 2012): 255–68.
- Yuwono, P. S. H. "Close to the stone, far from the throne: the story of a Javanese fishing community, 1820s-1990s." *PhD thesis*, Universiteit van Amsterdam, 2001.